

УДК 336.74:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.52>

ЗАРУБІЖНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ РЕГУЛЮВАННЯ ОБОРОТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Цукан С.В.,

*аспірант кафедри фундаментальної юриспруденції та конституційного права**Навчально-наукового інституту права**Сумського державного університету*

ORCID: 0009-0003-2306-5704

Цукан С.В. Зарубіжні підходи до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів.

Віртуальні активи стали важливим елементом фінансових ринків, але їх правовий статус, регулювання та інтеграція в економічну систему викликають численні дискусії. У багатьох випадках це зумовлює формування нових, концептуально переосмислених підходів до фінансового регулювання та визначення принципів, на яких воно має базуватися. З огляду на це, набувають актуальності питання дослідження зарубіжних підходів до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів.

У статті проаналізовано ризик-орієнтований підхід регулювання віртуальних активів, за умов застосування якого, інтенсивність і періодичність наглядових заходів та правозастосування визначаються рівнем ризику, притаманного відповідній діяльності у секторі.

Досліджено принцип саморегулювання, який передбачає надання права усій галузі або окремим групам суб'єктів, що надають послуги, пов'язаних з віртуальними активами, самостійно впорядковувати власну діяльність без безпосереднього втручання державних органів.

Розглянуто підхід регулювання через примус, який реалізуються шляхом застосування регуляторними органами примусових заходів, зокрема штрафів, стягнень та судових позовів.

Виокремлено ключові групи принципів IOSCO, які мають визначальний вплив на формування підходів до регулювання віртуальних активів. Зауважено, що принципи IOSCO сприяють гармонізації регуляторних підходів у різних країнах, що сприяє інтеграції ринків віртуальних активів у світову фінансову систему.

Проаналізовано принцип технологічної нейтральності як підхід до визначення принципів та засад державного регулювання правовідносин, пов'язаних із віртуальними активами, який у тому числі передбачає, що законодавче регулювання має бути спрямоване на зміст операції з віртуальними активами, а не технологію, за допомогою якої такі операції здійснюються.

Сформульовано висновок, що міжнародна практика регулювання віртуальних активів демонструє різноманітність підходів до формування принципів, які забезпечують безпеку, прозорість та стабільність фінансових систем та є результатом адаптації міжнародних стандартів, функціональних вимог і потреб локальних ринків.

Ключові слова: підхід, принцип, віртуальні активи, регулювання обороту віртуальних активів.

Tsukan S.V. Foreign approaches to defining the principles of regulating the circulation of virtual assets.

Virtual assets have become an important element of financial markets, but their legal status, regulation, and integration into the economic system are the subject of much debate. In many cases, this leads to the formation of new, conceptually rethought approaches to financial regulation and the definition of the principles on which it should be based. In view of this, it is becoming increasingly relevant to study foreign approaches to defining the principles of regulating the circulation of virtual assets.

The article analyses a risk-based approach to virtual asset regulation, under which the intensity and frequency of supervisory measures and law enforcement are determined by the level of risk inherent in the relevant activity in the sector.

The principle of self-regulation has been studied, which provides for granting the right to the entire industry or individual groups of entities providing services related to virtual assets to independently regulate their own activities without direct intervention by state authorities.

The approach of regulation through coercion, which is implemented by regulatory authorities through the use of coercive measures, including fines, penalties and legal action, is considered.

Key groups of IOSCO principles that have a decisive influence on the formation of approaches to the regulation of virtual assets have been identified. It has been noted that IOSCO principles contribute to

the harmonisation of regulatory approaches in different countries, which promotes the integration of virtual asset markets into the global financial system.

The principle of technological neutrality is analyzed as an approach to determining the principles and foundations of state regulation of legal relations related to virtual assets, which, among other things, provides that legislative regulation should be directed at the content of a transaction with virtual assets, and not at the technology by which such transactions are carried out.

The conclusion is that international practice in regulating virtual assets demonstrates a variety of approaches to forming principles that ensure the security, transparency and stability of financial systems and is the result of adapting international standards, functional requirements and the needs of local markets.

Key words: approach, principle, virtual assets, regulation of virtual asset circulation.

Постановка проблеми. Активне поширення технології розподіленого реєстру та зростаюча роль віртуальних активів у економічних відносинах істотно трансформують традиційні фінансові ринки. У цих умовах світова спільнота стикається з потребою вироблення узгоджених і технологічно нейтральних регуляторних підходів, які б забезпечували правову визначеність для учасників фінансових ринків та ефективний нагляд з боку національних регуляторів. Ключове значення при цьому набуває закріплення базових принципів регулювання обороту віртуальних активів, зокрема прозорості, пропорційності, доцільності, ефективності, захисту інвесторів і публічних інтересів, що мають стати підґрунтям для побудови збалансованої та послідовної системи правового регулювання у цій сфері. У цьому контексті дослідження зарубіжних підходів до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів є особливо актуальним і важливим з огляду на стрімкий розвиток ринку віртуальних активів та зростання їх ролі в сучасних фінансово-економічних відносинах.

Стан опрацювання проблематики. Окремі питання віртуальних активів досліджені в роботах таких науковців: В. Іванюк, С. Грицай, Д. Погрібного, Я. Корнаги, А. Кудь, В. Логойди, О. Бондаренка, М. Старинського, Р. Самсіна та багатьох інших. В той же час, питання зарубіжних підходів до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів є недостатньо висвітленими. У зв'язку з цим, дана проблематика потребує додаткового розгляду та дослідження.

Метою статті є виокремлення та аналіз зарубіжних підходів до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна стурбованість станом фінансової стабільності зумовлена суттєвими ризиками у функціонуванні ринків віртуальних активів, істотно впливає на розвиток міжнародної співпраці у сфері їх регулювання. У багатьох випадках це зумовлює формування нових, концептуально переосмислених підходів до фінансового регулювання та визначення принципів, на яких воно має базуватися.

Заснований на принципах підхід до регулювання віртуальних активів активно впроваджується в окремих зарубіжних країнах. Досить успішним прикладом реалізації такого підходу є Гібралтар, який продемонстрував можливість формування ефективного та стійкого регуляторного середовища у сфері віртуальних активів і блокчейн-технологій. Гібралтар став першою державою, яка запровадила спеціально розроблену нормативну базу і згодом Комісія з фінансових послуг (GFSC) здійснила ліцензування низки компаній, що провадять діяльність із використанням технології розподіленого реєстру (DLT).

Прогресивність обраного регуляторного підходу забезпечила успішну практичну реалізацію значної кількості проєктів. Зокрема, група GSX на власному прикладі продемонструвала переваги сприятливої та гнучкої нормативно-правової бази, ставши першою у світі фондовою біржею, що володіє та управляє біржею цифрових активів. Упровадження принципоорієнтованого, адаптивного регулювання сприяло підтримці інноваційної діяльності як провідних платформ, так і перспективних стартапів. Тісна взаємодія між державними органами та бізнесом, заснована на спільному баченні розвитку децентралізованих технологій, дала змогу утвердити Гібралтар як одну з найбільш розвинених і привабливих у світі країн для ринку віртуальних активів. Зазначений приклад є успішним зразком регулювання обороту віртуальних активів на основі принципів права [1].

На підставі такої практики, у зарубіжних країнах сформувався підхід, відповідно до якого регулювання сфери віртуальних активів може здійснюватися виключно на основі принципів. Цей процес розглядається як тип регуляторного підходу, що спирається на загальні, комплексні правила, ідеї та принципи, за допомогою яких спрямовується поведінка учасників і регулюються відповідні правовідносини, на відміну від детально прописаних норм із жорсткими приписами. Ідея полягає в тому, щоб встановити основні зобов'язання та очікування для учасників сфери віртуальних активів, надаючи їм певну гнучкість у дотриманні цих стандартів.

У практиці зарубіжних країн доволі поширеним є застосування до регулювання обороту віртуальних активів таких підходів, як ризик-орієнтований принцип регулювання, принцип саморегулювання та принцип регулювання через примус. Детальніше зупинимося на характеристиці кожного з них далі.

Ризик-орієнтований принцип регулювання віртуальних активів. За умов застосування ризик-орієнтованого підходу інтенсивність і періодичність наглядових заходів та правозастосування визначаються рівнем ризику, притаманного відповідній діяльності у секторі. Така модель дає змогу регуляторним органам раціонально розподіляти наявні ресурси, концентруючи увагу на сегментах підвищеного ризику, здатних спричинити істотну шкоду публічним інтересам. Ризик-орієнтований підхід фокусується на аналізі потенційних загроз, таких як шахрайство, відмивання грошей чи фінансування тероризму. Зазначений підхід використовується у процесі нагляду за надавачами фінансових послуг з метою своєчасного виявлення, оцінки та належного розуміння ризиків, притаманних їхній діяльності. На основі результатів такої оцінки регулятор застосовує пропорційні наглядові заходи, спрямовані на мінімізацію виявлених ризиків, враховуючи їхню специфіку діяльності, суттєвість, масштаб, рівень ризиковості та бізнес-модель відповідного надавача фінансових послуг [2, с. 73].

Запровадження ризик-орієнтованого підходу в системі фінансового моніторингу, а також його використання як підходу до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів є вагомим чинником підвищення ефективності протидії злочинам, пов'язаним із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та іншими правопорушеннями у фінансовій сфері. Реалізація цього підходу забезпечує своєчасне виявлення суб'єктів господарювання та фінансових операцій із підвищеним ступенем ризику, що дозволяє спрямовувати регуляторну увагу й ресурси на запобігання потенційним правопорушенням [3, с. 129].

Принцип саморегулювання. Саморегулювання у сфері віртуальних активів означає надання права усій галузі або окремим групам суб'єктів, що надають послуги, пов'язані з віртуальними активами, самостійно впорядковувати власну діяльність без безпосереднього втручання державних органів. Реалізація цього принципу передбачає формування та запровадження власних кодексів професійної поведінки, визначення внутрішніх стандартів ведення бізнесу, управління ризиками й захисту прав користувачів, а також створення ефективних механізмів вирішення спорів між учасниками ринку віртуальних активів.

Водночас, зважаючи на те, що саморегулювання зазвичай ґрунтується на більш адаптивних і менш жорстких вимогах, ніж державне регулювання, його результативність не можна оцінювати як безумовну. Брак прямого регуляторного впливу з боку держави може створювати ризики недостатнього нагляду за дотриманням установлених стандартів і правил, що, у свою чергу, здатне негативно позначатися на рівні захисту інвесторів та споживачів послуг у сфері віртуальних активів.

Разом із тим, міжнародна практика підтверджує можливість успішного застосування принципу саморегулювання у цій сфері. Зокрема, Агентство з фінансових послуг Японії (FSA) надало Японській асоціації бірж віртуальних валют (Japan Virtual Currency Exchange Association, JVCEA) статус саморегулятивної організації, наділивши її повноваженнями з нагляду за діяльністю учасників ринку, розроблення обов'язкових правил функціонування та забезпечення контролю за їх дотриманням суб'єктами ринку віртуальних активів, що перебувають під регуляторним наглядом FSA.

Принцип регулювання через примус. Даний підхід реалізуються шляхом застосування регуляторними органами примусових заходів, зокрема штрафів, стягнень та судових позовів. За такого підходу, замість того, щоб створювати нові правила або керівні принципи через звичайний процес нормотворчості, регулятори використовують примусові інструменти як спосіб донесення своїх очікувань та інтерпретацію чинного законодавства.

Зазначений підхід поступово втрачає підтримку, оскільки його застосування формує серед учасників ринку віртуальних активів відчуття правової невизначеності та недовіри. У звіті Всесвітнього економічного форуму не рекомендується застосовувати примусове регулювання віртуальних активів, адже воно створює конфронтаційне середовище, у якому унеможливується співпраця та конструктивний діалог між державними органами та суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність у цій сфері [4].

У міжнародній практиці доволі поширеною є концепція віднесення віртуальних активів до бездокументарних цінних паперів. Основним аргументом на користь такого підходу є те, що і бездокументарні цінні папери, і віртуальні активи за своєю природою являють собою записи в облікових системах: перші обліковуються в межах депозитарної системи цінних паперів, другі - функціонують у децентралізованому середовищі блокчейну [5, с.78]. Зокрема, у низці держав, таких як Об'єднані Арабські Емірати та Швейцарія, операції з віртуальними активами за своїм правовим режимом прирівнюються до операцій з розміщення цінних паперів.

Відповідно, у міжнародній практиці сформувався підхід, за яким принципи, що застосовуються до регулювання ринку цінних паперів у зарубіжних країнах, поширюються також на сферу регулювання віртуальних активів. Враховуючи зазначене, доцільним є огляд принципів, розроблених Міжнародною організацією комісій з цінних паперів (IOSCO) у сфері регулювання операцій з цінними паперами, оскільки вони безпосередньо впливають на формування підходів до правового регулювання обігу віртуальних активів.

Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO) займає провідне місце у формуванні стандартів та принципів регулювання фінансових ринків. Запропоновані нею принципи слугують підґрунтям для забезпечення прозорості, добросовісності, ефективності функціонування ринків та належного рівня захисту інвесторів у цифровому середовищі.

Особливу увагу IOSCO приділяє управлінню ризиками, протидії ринковим маніпуляціям, запобіганню зловживанням інсайдерською інформацією та гарантуванню рівних умов доступу і конкуренції для всіх учасників ринку. Окрім цього, організація напрацьовує рекомендації щодо запровадження ефективних механізмів нагляду за постачальниками послуг, пов'язаних із віртуальними активами, а також встановлює підходи до розкриття інформації, ліцензування та дотримання стандартів добросовісної поведінки. Таким чином, IOSCO виконує роль ключового координатора міжнародних ініціатив, спрямованих на зниження системних ризиків, що виникають у процесі стрімкого розвитку ринку віртуальних активів.

З урахуванням зростання популярності віртуальних активів, IOSCO здійснила адаптацію своїх рекомендацій, щоб відповідати сучасним викликам і ризикам. До ключових груп принципів IOSCO, які мають визначальний вплив на формування підходів до регулювання віртуальних активів, належать:

Принципи, що стосуються регуляторних органів.

Засади саморегулювання.

Принципи забезпечення дотримання законодавства.

Принципи співпраці у сфері регулювання.

Принципи для емітентів.

Принципи для аудиторів, кредитно-рейтингових агентств та інших постачальників інформаційних послуг.

Принципи схем спільного інвестування.

Принципи для посередників ринку [6, с. 4-11].

Принципи IOSCO сприяють гармонізації регуляторних підходів у різних країнах, що сприяє інтеграції ринків віртуальних активів у світову фінансову систему. Водночас вони створюють основу для досягнення балансу між стимулюванням інновацій та необхідністю зниження ризиків для інвесторів і забезпечення фінансової стабільності. Застосування та дотримання зазначених принципів забезпечує передумови для сталого розвитку індустрії віртуальних активів, формує довіру інвесторів і позитивно впливає на розвиток глобальної економіки.

Майже кожен законодавчий проект або публічна консультація щодо віртуальних активів, які розглядаються у світі, використовують принцип технологічної нейтральності. Згідно з цим принципом, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти не повинні надавати переваг або встановлювати дискримінаційні умови щодо окремих технологій.

Принцип технологічної нейтральності як підхід до визначення принципів та засад державного регулювання правовідносин, пов'язаних із віртуальними активами, означає наступне: жодні процеси, що стосуються створення, передачі, обігу та зберігання віртуальних активів, не можуть набувати меншої чи більшої юридичної сили лише на підставі того, що вони:

– базуються (чи не базуються) на певній конкретній технології.

– мають (чи не мають) фізичний носій (наприклад, є повністю цифровими, а не паперовими).

Тобто, законодавче регулювання має бути спрямоване на зміст операції з віртуальними активами, а не технологію, за допомогою якої такі операції здійснюються.

Функціональний підхід до регулювання ґрунтується на розгляді віртуальних активів з точки зору їхньої ролі у фінансовій системі, а не на основі технології їх створення. Це дозволяє створити універсальні правила, що охоплюють різні типи цифрових активів - від платіжних tokenів до інвестиційних чи товарних активів.

Інноваційний підхід є важливою складовою багатьох систем регулювання, особливо в країнах, які прагнуть стимулювати розвиток технологій. У цьому контексті створення «регуляторних пісочниць» дозволяє компаніям і стартапам тестувати свої інноваційні рішення у контрольованих умовах. Підхід співпраці з приватним сектором також набуває дедалі більшого значення. Регулятори часто залучають до розробки норм представників індустрії віртуальних активів, які допомагають сформувати більш збалансовану політику.

Також доцільно виокремити гнучкий підхід до регулювання, що дозволяє швидко адаптувати нормативні вимоги відповідно до нових умов. Такий підхід забезпечує динамічність та гнучкість законодавства і знижує ризики, пов'язані зі стрімким розвитком технологій.

Комплексний підхід до регулювання віртуальних активів передбачає врегулювання не тільки фінансових відносин, а й питань кібербезпеки, захисту персональних даних та взаємодії з іншими секторами економіки.

Зарубіжні підходи до визначення принципів регулювання обороту віртуальних активів свідчать про формування глобальної тенденції до створення технологічно нейтральних і збалансованих правових систем, які поєднують розвиток інновацій із забезпеченням публічних інтересів та фінансової стабільності. У більшості країн світу принципи регулювання базуються на таких засадах, як справедливість, прозорість, ризик-орієнтований підхід, технологічна нейтральність, запобігання відмиванню коштів і захист інвесторів.

Висновки. Міжнародна практика регулювання віртуальних активів демонструє різноманітність підходів до формування принципів, які спрямовані на забезпечення безпеки, прозорості та стабільності фінансових систем. Ці принципи є результатом адаптації міжнародних стандартів, функціональних вимог і потреб локальних ринків, що дозволяє створювати сприятливе середовище для розвитку інновацій, зниження ризиків, належного захисту прав споживачів та підтримання глобальної фінансової стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Principles Based Regulation – Raising the Glass Ceiling on the Blockchain Industry. URL: <https://www.gibraltarfinance.com/articles/fintech/principles-based-regulation-raising-the-glass-ceiling-on-the-blockchain-industry>.
2. Бичков К.В. Ризики обігу віртуальних фінансових активів. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво, 2025 р., № 2 (136). С. 70–75. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2025/2_2025/12.pdf.
3. Уткіна М. С. Впровадження ризик-орієнтованого нагляду в системі фінансового моніторингу України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 127–131. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2023/20.pdf.
4. The 5 Approaches To Regulating Crypto Assets. URL: <https://www.token-city.com/resources/the-5-approaches-to-regulating-crypto-assets>.
5. Чаплян С. Правова природа криптовалют. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 4. С. 74–88. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2018/04\(99\)/11.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2018/04(99)/11.pdf).
6. Objectives and Principles of Securities Regulation. URL: <https://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/ioscopd561.pdf>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026